

Český jazyk

1. Určete slovní druhy.

Petr Nikl je český malíř, hudebník, fotograf a divadelník. Vystavoval také masky, které se podobaly podivným zvířatům – sám v nich pak vystupoval. Za jednu ze svých knih získal v roce 2008 významné ocenění, a to dokonce ve dvou kategoriích. Zjistěte na internetu nejen název knihy a ocenění, ale také kategorie, v nichž byla kniha vyhodnocena.

2. Severní vítr

Jdu s děravou patou
mám horečku zlatou
jsem chudý, jsem sláb, nemocen
Hlava mě pálí a v modravé dáli
se leskne a třpytí můj sen
Kraj pod sněhem mlčí
tam stopy jsou vlčí
tam zbytečně budeš mi psát
Tam v dřevěné boudě
sen o zlaté hroudě
já tisíckrát nechám si zdát

Severní vítr je krutý
počítej, lásko má, s tím
k nohám ti dám zlaté pruty
nebo se vůbec nevrátím.

Rébus

Vyřešte úkoly vztahující se k textu písně Severní vítr. Odpovídat můžete pouze **jedním** slovem. Pokud odpovíte správně, vyjde vám tajenka.

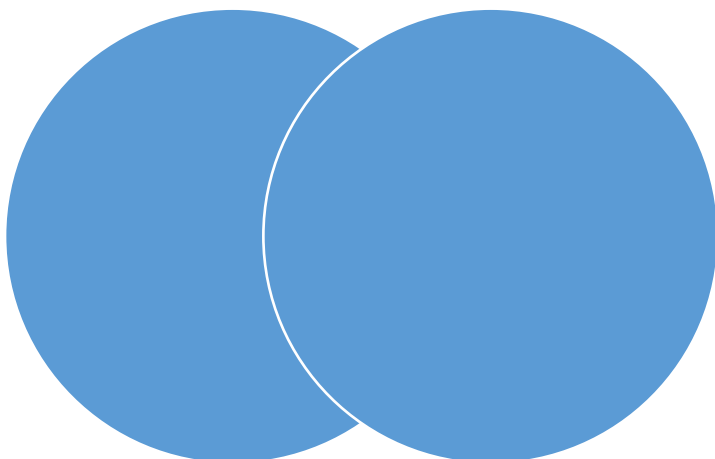
- Jak říkáme zvýrazněným slovním druhům v textu?
- Vyhledejte sloveso ve 2. osobě jednotného čísla rozkazovacím způsobu.
- Kterou souřadící spojku autor použil?
- Nahrad'te spojení v dáli vhodným příslovcem.
- Vypište z textu částici.
- V jaké slovnědruhové platnosti je použito slovo má?
- Vypište první přídavné jméno měkké.

*Abyste tajenku vyřešili, musíte v odpovědích **a), b), e)** vyznačit počáteční písmena, u **c)** použijte celou spojku, z příslovce **(d)** vypište poslední slabiku a z **f)** dlouhou samohlásku, v odpovědi **g)** vyznačte poslední slabiku. Pokud jste pracovali správně, vyjde vám tajenka:*

_____ .

3. *Pozorně si přečtete obě skupiny slov. Do první kružnice vepište všechny společné znaky skupiny a), do druhé kružnice skupiny b). Do průniku vepište znaky společné oběma skupinám slov. Práce si vzájemně porovnejte a řekněte, co jste zjistili.*

- a) kalhoty, varhany, nůžky, plavky, narozeniny
b) rákosím, lidstvem, ptactvem, dřívím, kamením

4. Přečtěte si pozorně následující ukázkou. Všimněte si, s jakým druhem podstatných jmen se číslovky spojují. Dokážete autorům odpovědět na závěrečnou otázku? Pokuste se zformulovat pravidlo, na základě kterého chybné tvary číslovek opravíte.

V rozhlasu vysílali pořad o lidových muzikách. Mimo jiné upozorňovali na kapelu z Prácheňska, která prý má zajímavé obsazení: *pět dud* a *šest houslí*. – V jednom odborném výkladu o význačné stavitelské památce jsme se dověděli, že se do kostela může vstoupit *jedenácti dveřmi*. – A do třetice byli v jiném pořadu posluchači ujišťováni, že všech *padesát lázní* čeká na jejich návštěvu. Co je na tomto způsobu počítání nezvyklého?

Jan Balhar a kol.: O češtině každodenní

5. Základní číslovky v závorkách nahrad'te náležitými tvary číslovek druhových.

Poslední (dva) Vánoce jsme strávili na horách. – Do hlavního sálu se vstupuje (tři) postranními dveřmi. – Učila se hrát na (dva) varhanách současně. - S (dva) kalhotami jsem byla o dovolené spokojená. – Bratr našťípá tolik dříví, že by je nespálila ani (pět) kamna. –

O víkendu jsme slavili (3) narozeniny. – Po vzniku požáru se lidé snažili uniknout (oba) dveřmi. – Maminka dostala k Vánocům (4) nové nůžky.

6. Chvála klidu

Mám rád klid. A **snažím se** ho zachovávat. Řekl bych, že **se** mi to většinou **daří**, jestliže **nepočítám** nevysvětlitelné a neovladatelné výbuchy vzteku nad věcmi, které nejen že **nestojí** za vztek, ale ani za pohled. **Je** to vždycky maličkost: vadný zámek, vzdorující zásuvka nebo moje neschopnost **orientovat** se v obsahu vlastních kapes. Neublížil bych ani kuřeti – pokud by mu už neublížil někdo jiný, třeba grilováním – ale kdyby přede mnou stnul vadný zámek v lidské podobě, kdyby mi vzdorující zásuvka vzdorovala v podobě sebekrásnější ženy, zabil bych je. Po devadesáti pěti pohybech, které jsem vykonal se zásuvkou marně, **ukáže se** pohyb devadesátý šestý jako pohyb správný, ačkoli **se** ničím **neliší** od všech předešlých.

Podle Miroslava Horníčka: Době utajené housle

Vypište do jedné skupiny podtržené slovesné tvary a do druhé slovesné tvary vyznačené tučně. Poté obě skupiny porovnejte. Čím se od sebe liší? Nakonec doplňte následující poučení:

Podle toho, zda jsou slovesné tvary tvořeny *jednou* nebo *více výrazovými jednotkami*, dělí se na _____ a _____ .

7. Slovesné tvary mají svá pojmenování (levý sloupec). Přiřadte k nim odpovídající příklady (pravý sloupec) tak, že pojmenování a příklad spojíte rovnou čarou.

oznamovací způsob přítomného času	připraven
oznamovací způsob minulého času	jedl bych
oznamovací způsob budoucího času	sed'
rozkazovací způsob	budeme soutěžit, napíšu
podmiňovací způsob přítomný	říkat
podmiňovací způsob minulý	poslouchali jsme
příčestí minulé	voláte
příčestí trpné	byli bychom bývali přišli
infinitiv	odpočíval

7. Přečtěte si pozorně ukázkou z knihy Oty Pavla Zlatí úhoři.

Na Buštěhrad se **vrátil** tatínek odpoledne a srnec byl spravedlivě rozdělen. Jednu kýtu jsme dali pekaři Bláhovi, **byl** k nám za války moc hodný, jednu do statku Burgrovým, ti k nám **byli** ještě hodnější, a ostatní máma **naložila** do takové krásné kamenné štoudve a **dělala** mým bráškům Hugovi a Jirkovi omáčky a bifteky, což byla její velká specialita. Kluci se **cpali** na příští léta, aby vydrželi Terezín, Osvětim, Mauthausen a pochody smrti v třicetistupňových vedrech a všechny ty krásné věcičky, které pro ně **připravili** Němci. Hubo se vrátil celkem dobrý. Jirka se vrátil z Mauthausenu a **měl** čtyřicet kilo a půl roku **umíral** od hladu a utrpení, než **začal** znovu žít. Nikdy mi o tom moc **nevyprávěl**, jenom jednou, a když jsme mluvili o tom srnci, řekl: „Možná že ten srnec mi zachránil zrovna život. Možná že ty poslední kusy pořádného masa mi vystačily akorát do konce.“

- a) Vypište podtržené slovesné tvary a pojmenujte je. Poté u nich určete slovesné kategorie.
 b) Přečtěte si tučně vytištěná slova. Patří mezi slovesné tvary určité, nebo neurčité?
 c) Jsou v textu ještě další takové tvary?

8. Vypište z textu všechna slovesa a určete u nich slovesné kategorie. Řekněte, u kterých z nich nemůžeme určit slovesnou kategorii času, a své rozhodnutí odůvodněte.

- a) Zdravíme nejkrásnější chatu na Vltavě!
 b) Na ryby jsem šel na Skřivaňský potok.
 c) Nečum a pojd' nám se štikou pomoci!
 d) Kdybych tak chytil kapra!

9. Je to totéž?

Slovesa použijte ve větách v minulém čase a vysvětlete významový rozdíl. Jak říkáme slovesům, která vyjadřují opakovaný děj?

- a) opravit x opravovat, vyrušit x vyrušovat, zabalit x zabalovat
 b) počítat x přepočítat x přepočítávat, rušit x vyrušit x vyrušovat

10. Určete slovesný vid a slovesa rozdělte na násobená a nenásobená.

přecházet, mávnout, přibližovat se, nosívat, vypravovat, spát, bydlet, zhodnotit, přeložit, čítávat, zaspát, vytisknout, nést, zčervenat, vyrábět, vařít, uvažovat, pozdravit, mívat

11. A na závěr jedna anekdota...

Vyvolaný žák počítá u tabule matematický příklad. Učitel ho pozoruje a povídá: „Poslyšte, Mareček, jestli chcete udržet krok s ostatními, budete muset značně ...!“

Pokud se chcete dovědět, co bude muset Mareček udělat, musíte vypsát všechna nedokonavá slovesa v tom pořadí, jak jsou uvedena v následujícím cvičení. Pak u každého z nich vyznačte počáteční písmeno. Už znáte odpověď?

upotřebit, zavolat, potřebovat, vyvrátit, obtěžovat, ležet, strávit, rozpárat, evidovat, rozplynout se, vnímat, projít, nacvičit, inzerovat, kousnout, tančit

Přehled slovesných tvarů

Kmen přítomný: vznikne po oddělení osobní koncovky sloves ve 3. os. č. j. č. přítomného:
 Např. (on) bere – **ber-**;

Kmen minulý: vznikne po oddělení *-l* (*-la, -lo*) u sloves ve 3. os. č. j. č. minulého:
 Např.: (on) bral – **bra-**;

Příčestí minulé: kmen minulý + *-l* (*-la, -lo; -li, -ly, -la*); bra+l = **bral**;

Příčestí trpné: kmen minulý + *-n* (*-na, -no; -ni, -ny, -na*); bra + n = **brán**;
 kmen minulý + *-t* (*-ta, -to; -ti, -ty, -ta*); krý + t = **kryt**;

Podstatné jméno slovesné: příčestí trpné + *í*; brán + *í* = **braní**; kryt + *í* = **krytí**;

Přídavné jméno slovesné: a) příčestí minulé + *ý* (*-á, -é...*); spadl + *ý* = **spadlý**;

b) příčestí trpné + *ý* (*-á, -é...*); bra + *ý* = **braný**;
 kryt + *ý* = **krytý**;

Přechodníky:

Přechodník přítomný se tvoří od kmene přítomného (zpravidla sloves nedokonavých) zakončením:

a) **-a, -ouc, -ouce**; tímto zakončením tvoří přechodník slovesa zakončená ve 3. os. č. množ. č. přít. koncovkou **-ou**, např. *nesou*= *nesa, nesouc, nesouce*;

b) **-e, -íc, -íce**; tímto zakončením tvoří přechodník slovesa zakončená ve 3. os. č. množ. č. přít. **-í**, případně **-í/-ou**, např. *dělají*= *dělaje, dělajíc, dělajíce*

Koncovky *přechodníku minulého* se řídí zakončením kmene minulého:

a) stojí-li před **-l** samohláska (*uděla-l, zavaři-l*), má přechodník koncovky **-v, -vši, -vše** = *udělav, udělavši, udělavše*;

b) stojí-li před **-l** souhláska (*přived-l, vylez-l*), je tvar mužského rodu bez koncovky, rod ženský a střední má koncovku **-vši** a v množném čísle je **-vše** = *přived, přivedši, přivedše*.

TVARY	URČITÉ	příklad	NEURČITÉ	příklad
Jednoduché	- oznam. zp. přít. času - rozkaz. způsob - oznam. zp. bud. času dokonavých sloves - oznam. zp. bud. času nedok. sloves pohybu	<i>píšeš</i> <i>piš</i> <i>napiš</i> <i>půjdu</i>	- infinitiv - přičestí min. -přičestí trpné - přech. přít.: - přech.minulý	<i>psát</i> <i>psal</i> <i>psán, pokryt</i> <i>píše, pišíc, pišíce</i> ; <i>nesa, nesouc, nesouce</i> ; <i>přines, přinesši,</i> <i>přinesše</i> ;
Složené	- oznam. zp. min. času - oznam. zp. bud. času nedokonav. sloves -podmiň. zp. přítom. -podmiň. zp. minulý trpný rod a) b)	<i>psal + ø</i> <i>budeš</i> <i>psát</i> <i>psal bys</i> <i>byl bys</i> <i>psal</i> ; <i>byl bys</i> <i>býval psal</i> <i>je psán</i> <i>psal se</i>		